

Wass Albert:
A pap

Egy fadöntő látta meg elsőnek a rohanó csónakot a hat idegen gyerekkel. Ahogy később kiderült, a gyerekek a nemzetközi cserkésztáborhoz tartoztak s a Csiribókról jöttek alá a folyóra, játszani. Meglelték az öreg Hiribi csónakját az égerek között, beleültek s beeveztek vele a víz közepéig. Ott eltörött az ócska evező s az ár sodra elkapta a csónakot. Mikor a fadöntő meglátta a bajt, már alig negyven-ötven lépésnyire volt a csónak az átszakadt gáttól. A vízesés dübörgésétől nem lehetett hallani, hogy kiáltoztak-e a gyerekek vagy nem és látni sem lehetett tisztán az arcukat, olyan iszonyú sebességgel ragadta a víz a csónakot. A fadöntőbe beleakadt a rémülettől a szó. Csak szürkére vált arccal meredt a látványra. A csónak a hat gyerekkel rohant neki a vízesésnek és az ember ott a parton tudta, hogy nincs földi erő, ami megállíthatná.

És ekkor történt a csoda.

Később így mesélték el a szemtanúk: a csónak szédítő sebességgel rohant, már ott volt a vízesés fölött szinte, már a következő pillanatban alá kellett volna zuhanjon a mélységbe... és akkor hirtelen megállt. Megállt a harsogó víztömeg közepén, mintha megakadt volna valamiben. És állt mozdulatlanul. A fadöntő kiáltozására felrohantak a tutajosok a gát alól és kimentették a hat gyereket. Nem ment gyorsan a mentés, beletelt egy óra is, de a csónak állt mozdulatlanul, csak remegett minden deszkája a víz erejétől. Hanem abban a pillanatban, amikor az utolsó gyerek is kimászott belőle a fölötte átdobott kötélen: megrázkódott, elejével a magasba emelkedett és alázuhant a mélységbe. Forgáccsá ment szét alul a sziklákon. De a gyerekek akkor már biztonságban voltak.

Még aznap elterjedt a csoda híre a környező kis havasalji falvak babonás népe között. Baradlay

tiszteletes este tudta meg a kovácstól. Érdeklődve hallgatta végig a történetet és bólogatott hozzá, ahogy ilyenkor szokás.

– Isten – mondta – az Úr hatalma végtelen.

– Jó-jó – mosolyodott el a kovács a papos beszéden – de ha nincs ott az a karó, vagy sziklakő, vagy mi a fene, ami a ladikot megakasztotta, ha nincs véletlenül pontosan azon a helyen, akkor az Úristen se sokat tehetett volna!

A fiatal pap szokva volt már az ilyen beszédhez és meg se hallotta jóformán. De másnap reggel valahogy eszébe jutott megint. Véletlen? Vagy Isten? Valaki húsz évvel ezelőtt bevert egy cölöpöt a gátba és valamivel erősebben verte be, mint a többit. A gátat elvitte közben az árvíz, de az egy cölöp ott maradt. Talán azért kellett erősebben beverje annak idején éppen ezt az egy cölöpöt, hogy húsz év múlva megmenthesse általa hat gyermek életét? Véletlen? Vagy Isten? Vagy mind a kettő ugyanaz?

Napközben többször visszatért hozzá ez a gondolat és olyankor mindég valami furcsa nyugtalanságot érzett. Mintha valami célja lett volna ennek a gondolatnak, mintha valami feladat kapcsolódott volna hozzá, csak nem tudta még, hogy mi. Délután elindult szokott sétájára. Két éve, amióta a teológiáról ide került, ebbe az elhagyatott kis hegyifaluba, minden délután megtette ezt a sétát. A tiszta, éles levegő, az erdő illata s a csönd, mely úgy borult alá a hegyekre, mint egy áttetsző finom üvegbura, világos és józan gondolatokat ébresztett benne a séták alatt és szüksége volt ezekre a világos és józan gondolatokra. Szüksége volt, mert rá akart jönni minden áron arra, hogy mi a papi élet feladata ezen a földön. Azzal tisztában volt, hogy maga az egyházi szolgálat még nem feladat, csak kötelesség. Mint ahogy a tisztviselőnek is kötelessége napi nyolc órát akták eligazításával eltöltenie egy irodában. Azonban ezen a kötelességen belül egy feladatnak is lennie kell, ezt érezte tisztán és világosan. Minden embernek kell legyen egy feladata ebben az életben – kötelességen belül, vagy azon felül is talán – mert különben nem lenne értelme annak, hogy él. Az emberi világ több kell legyen, mint egy bonyolult szerkezetű gép, melyben minden ember egy fogaskerék szerepét tölti be, ezt érezte tisztán és világosan. Minden embernek kell legyen egy feladata, egy titkos küldetése, mely Istentől való.

Baradlay tiszteletes az Istenre gondolt, aki ott van valahol minden titok mögött és lassan haladt megszokott ösvényén a folyó felé. Jó langyos nyári délután volt. Valahonnan a Csiribók felől pásztorkürt búgását hozta a szél s a zöldeskék égen pufók felhődarabok úsztak, fehérek mint a szappanhab. A völgyhajlat mögött halkan zsongott a folyó, zsongását szelíddé szűrték az erő fái és hallani lehetett túl a hegyoldalban a fadöntők kurjantásait: „huuuj-ho... huuuj-ho...” s a tompa roppanásokat, amikor egy-egy tutajnak való szálfa kidőlt.

Az ösvény rendre bekanyarodott a fővölgybe. A folyó zúgása fölerősödött, morajjá nőtt s az ösvény fölötti fenyőkről ideges percegéssel száraz tűlevelek hullottak. A fiatal tiszteletes megállt és végignézett a jólismert képen. A haragoszöld fenyvesoldalak meredeken szakadtak alá mindkét oldalon és lábuk alá selyemszőnyeget terített a rét egészen le a folyóig. A folyó mint egy fiatal óriás tombolt sziklapartjai között s a délutáni napfény aranyveretként csillogott nyugtalan vizén. Lentebb, a malomnál, kis tóvá szélesedett s a vízre fekete égerek hajoltak. Az

átszakadt duzzasztógát sebén többölnyi sugárban zúdult alá a víz, akár az olvasztott üveg s zúgása remegéssel töltötte meg a levegőt. Az átszakadt gát megmaradt csücskéhez úgy tapadt hozzá a kis rozoga malom, mint egy széltől cibált szomorú fészek. Isten elhagyta a malmost – gondolta a pap, ahogy ott állt az erdőszélen és alánézett a völgyre. – Vagy a malmos hagyta el az Istent? Ki tudja azt, hol kezdődik el az ilyesmi...?

A vízesés alatt tutajosok kopácsoltak. Rönköket csúsztattak alá a hegyoldalon s a hántolt fenyőtörzsek nyers illatát fölhozta a szél a völgyön s meglengette, mint egy napszítta, aranysárga lobogót. A pap lassan megindult a malom felé. Fehér margaréták és kék harangvirágok között haladt lefelé a réten, néha megakadt a szeme egy-egy rezgő füvön és arra gondolt: mennyi zsenge kis szív, egyetlen száron. És arra gondolt: így remegnek az emberi szívek is az élet szelében s a szár, amin csüngnek, Isten kis ujja. De vajon miért rezegteti őket? Mi a célja velök? Mi a célja velem?

A part elhagyott volt. A duzzasztótó vizén a malmos fehér libái úszkáltak. A víz zúgása elnyomott minden hangot s a folyó fölött illatos kék pára lebegett, mint maga a békesség. A malom mozdulatlanul állt és élettelenül, mint egy koporsó, amit elfelejtettek betenni a földbe. A pap az ajtóhoz ment, de zárva volt. Egy pillanatig tanácstalanul állt ott és szeme a vízesés felé kalandozott. És akkor újra az eszébe jutott a csónak dolga, amiről a kovács beszélt volt. Hát itt, persze, itt történt a dolog. Valami furcsa kíváncsiság a gát felé irányította a lépteit. S akkor a szeme egyszerre csak megakadt valamin. Az átszakadt gát túlsó csonkján, egészen elöl, a harsogva alázúduló víz fölött valami szürkeség gunnyasztott. Egy ember. Egy ember ült ott mozdulatlanul és a vízbe bámult.

Ahogy közelebb ment, megismerte. Az öreg Hiribi volt, a halász. Mint egy vén hajlotthátú gém, úgy kuporodott a földsánc szélén és meg se mozdult. Csak amikor szemben vele, a kettétépett gát túlsó csücskén, megjelent a pap alakja, csak akkor emelte föl lassan a fejét. Hunyorgatva nézett, ahogy a vénemberek szoktak, aztán kalapjához emelte a kezét és a szája mozgott. De nem lehetett hallani a zúgásban, hogy mit mondott. Később újra mondott valamit és alámutatott a vízre. A pap megrázta a fejét, kezét a füléhez emelte és a vízre mutatott. A vén Hiribi megérthette, mert nem mondott többet semmit, csak legyintett. Aztán lassan fölállt és döcögve megindult a parton lefele, a tutajosok pallója felé.

Vajon mit akarhat? – tűnődött a tiszteletes. Tudta, hogy az öreg több mint húsz esztendő óta nem járt templomba. Történt vele valami akkor régen s azóta haragban állt az Istennel, úgy mondták az emberek. Kíváncsi volt és várt. Nézte a hatalmas víztömeget, ahogy mint egy kristálytiszta tömb alázúdult a mélységbe és dübörögve zúzódott porrá odalent a fekete sziklatarajokon. Újra eszébe jutott a csónak, amiről a kovács mesélt. Ha alázuhant volna, gondolta, ma hat gyerek nem élne. Hat gyerek: hat emberi élet... Isten kegyelme végtelen.

Időbe telt, amíg a vén Hiribi átkerült a pallón. Amíg döcögve végigjött a gáton s megállt a pap mellett.

– Adjon Isten, Hiribi – köszönt reá a pap.

Az öreg csak morgott valamit, hangját elnyelte a zúgás. Aztán előre hajolt és görcsös, száraz

kezével odamutatott a rohanó ár közepére.

– Lát ott valamit?

Majd közelebb hajolt a paphoz és úgy ordította a fülébe a kérdést:

– Lát valamit ott?

A pap odanézett, ahova a Hiribi keze mutatott. A vastag, sima víztömb zöldessárga volt és átlátszó, mint az üveg. Látni lehetett alatta a simára csiszolt köveket s a kövek között megkapaszkodó sötét vizifüvet, melyet csapkodva lengetett a víz ereje.

– Nem! – ordította bele a vénember fülébe. – Semmit se látok!

– Na azért! – recsegte vissza az öreg Hiribi és szeme jelentősen nézett a pap arcába. Egyesen a szemébe nézett, sokáig. Különös nézése volt, a pap nyugtalan lett tőle.

– Mi kellene ott legyen?

Az öregember tekintete titokzatos lett. Aztán odahajolt egészen közel a pap arcához.

– Ott akadt meg tegnap a csónak! Pontosan azon a helyen! Hát miben akadt meg, azt mondja meg nekem?

A pap újra odafordult a vízhez. Szeme kutatva fúródott az átlátszó, zöldessárga tömbbe és felszántotta a talaját. Sima kövek. Fűcsomók. Újra sima kövek. Más semmi. Talán a harsogás okozta, vagy a sebesen rohanó víz, de a papot valami furcsa szédülés fogta el egy pillanatra és meg kellett fogodózzék az öregember vállában.

– Na? – horkant rá az öreg – hát mit szól ehhez?

– Biztos, hogy ott akadt meg a csónak?

De érezte, hogy gyerekes és félszeg ez a kérdés. Az öreg erősen ránézett.

– Máshol talán lát valamit, amiben megakadhatott volna?

Nem, máshol sem volt semmi. Se cölöp, se szikla, se egyéb. Csak a rohanó vízoszlop s alatta a simára csiszolt talaj.

– Jöjjön – mondta a pap és megijedt a saját hangjától.

Megmarkolta a vénember zekéje ujját és húzta maga után. Mikor már eltávolodtak annyira a gáttól, hogy nem kellett kiabálni, szembe fordult vele.

– Mit akar mondani?

Az öregember meghökkent.

– Én? Itt a tiszteletes úr kell mondjon valamit, nem én.

A pap néhány pillanatig rámeredt a barázdás, fakó arcra, a fogatlan csorba szájra, mely félig nyitva állt és úgy mutogatta feketére vénült ínyét, mint aki csodára vár. Aztán elfordult és a földet kezdte szemlélni.

– Az Úr csodálatosan működik – mondta gépiesen a szája, de ugyanakkor érezte, hogy amit mond, az élettelen és üres.

– He! – reccsent egyet az öreg Hiribi hangja – ha mást nem tud, akkor hallgasson ide: van Isten, vagy nincs Isten? Lássa ez a kérdés. És ezt nem lehet csak úgy elintézni, hogy betanulok mint a mátyásmadár néhány szót, amit mások leírtak s azt aztán mindég elmondom. Mert ide hallgasson: én valamikor azt hittem, hogy van. Ez még akkor volt, régen, gyermekkoromban. Aztán fölnőttem, megházasodtam, családom lett s akkor már nem voltam többé biztos a dolgomban, hogy van-e vagy nincs. Na és aztán akkor történt az velem. Tán hallott róla maga is. Több mint huszonöt éve már annak. Betegség verte le mind a három fiamat egyszerre. A doktor, akit kihoztunk volt a városból, azt mondta: olyan ragályosság esett beléjük, ami ellen nem találtak föl szert. A pap is eljött hozzánk és azt mondta: Isten az egyetlen segítség.

– Tudja, én akkor nem voltam ám ilyen ágrólszakadt, mint most. Volt egy ügyes házam, százhúsz juhom, három tehenem s valami kaszálóim az erdő alatt. Azt mondtam a papnak: ide hallgasson. Van Isten, vagy nincs? Van, felelte a pap. Hát ha van, akkor mit kíván tőlünk ez az Isten? Hogy jókat tegyünk és segítsünk a szegényeken, meg miegyéb, felelte a pap. Elég sok mindent mondott, én biza nem emlékszem már rá, de azt magának úgyis tudnia kell, hogy miket mondanak ilyenkor a papok. Elég az hozzá, hogy én a végin megkérdeztem azt a papot: s ha én Isten kedvében járok, ő is megsegít engem? Meg, felelte a pap. Én pedig még azon a napon szétosztottam mind a százhúsz juhomat a legszegényebbek között, mind a három tehenemet odaadtam egy-egy sokgyermekes özvegyasszonynak, akinek az urát leütötte a fa. Ami kis pénzem volt, szétosztottam azt is s aztán azt mondtam: na Isten, én megtettem a magamét, úgy ahogy te kívántad. Most aztán rajtad a sor! S azon az éjszakán meghótt mégis mind a három fiam.

– Hát lássa, én akkor azt mondtam: nincs Isten. Hazudnak a papok. És egészen jól megéltem a magam módján huszonegynehány évig úgy, hogy nem volt Isten. Mert tudja, az úgy van, hogy csak akkor nem lehet elbírni az életet, ha az ember nem biztos abban, hogy van-e vagy nincs. Ha az ember ide-oda töpreng ezen. Hiszi is, meg nem is, hogy nincs. De ha egyszer tudom azt, hogy nincs, akkor már éppen olyan jól meg lehet élni mellette, mintha azt tudnám, hogy van. Békességben éltem húszegynéhány évig, mert tudtam azt, hogy nincs. És most itt van, ni: hat ilyen idegenből idevetődött a gyerek ellopja a csónakomat, a csónakot odahajtja a víz a gáthoz s a hat gyereknek a csónakkal együtt el kell pusztulnia, mert nincs Isten, aki megállítsa azt, ami egyszer a pusztulásba indult. És mégis megállt a csónak. És addig áll, amíg kimentik belőle a hat gyereket. S akkor tovább megy és vége. És nincs se karó, ami kiálljon a vízből, se cölöp, se egy valamirevaló kő, ami megakaszthatná a csónakot. Hogy az ember azt mondhatná: fene nagy szerencséjük volt! Semmi nincs. Hát lássa, tiszteletes úr, ez itt a baj. Nincs Isten. Jó. Az

én három fiam meghalt akkor, mert nincs Isten. De akkor miért nem pusztult el ez a hat is? Mitől akadt meg a csónak, ott ahol semmi sincs, ami megakassza? Erre feleljen?

A vénember savószínű szemei úgy tapadtak a pap arcára, mintha ki akarták volna szívni belőle a választ.

– Nem ismerhetjük az Úrnak útjait – felelte akadozva a tiszteletes – gyarló emberi elménk nem foghatja föl az Ő szent nagyságát...

Az öreg ember sóhajtott.

– Idefigyeljen. A tutajosok egy része odalent azt mondja, hogy minden csónak megakadna azon a helyen, ha hat gyermek súlyával megterhelnék. Ők tehát azt mondják, hogy nincs Isten, csupán a víz sekély azon a helyen. A többi tutajos nem mond semmit, csak vonogatja a vállát. Ezek azok, akik nem biztosak benne, hogy van-e, vagy nincs. Hát most, ha lenne nekem még egy csónakom, végire járnék a dolognak. Ha velem is megakadna ugyanazon a helyen, akkor azoknak lenne igazuk, akik azt mondják, hogy nincs Isten, csak a víz sekély. Ha pedig odavesznék, akkor ez azt jelentené, hogy van Isten s hogy ez az Isten valami oknál fogva megmentette azt a hat gyereket. Érti ezt, tiszteletes úr? De az a baj, hogy nincs másik csónakom s így az igazat egyéb úton kellene megtudni. De hogyan? He?

Majd hogy a pap nem felelt azonnal, még hozzátette:

– Mert ha se kő nincsen ott, se cölöp nincsen ott, akkor mi az, ami megakaszthat egy csónakot, hacsak nem...?

– Az Isten – felelte a pap csöndesen és bólintott – az Isten nem egy csónakot, de egy hajót is megakaszthat, Hiribi. Nem egy hajót, de egy egész világot. Ha úgy van kedve...

A vénember felmorgott.

– He. Ha úgy van kedve! Ezt akkor mondják a papok, ha nem tudnak felelni arra, amit az ember kérdez tőlük. De mondok én valamit a tiszteletes úrnak – és itt az öregember kiegyenesítette hajlott derekát, s görcsös ujjával megbökte Baradlay mellén a kabátot – én nekem lehet egyszer így kedvem, s egyszer úgy, mert én ember vagyok csak. S magának is lehet, mert maga is csak ember. De Istennek, ha van, nem lehet. Érti? Ő kell tudja, hogy mit csinál s mit miért csinál. Azért Isten. Ha van. Már pedig ezt tudni kellene, hallja. Mert amíg tudom azt, hogy nincs, hát addig nincs. Éppen úgy megélek, mintha azt, hogy nincs, hát addig nincs. Éppen úgy megélek, mintha azt tudnám, hogy van. De ha tudom is, meg nem is, hogy van és tudom is, meg nem is, hogy nincs: úgy tiszteletes úr, sem élni, sem meghalni nem lehet...

Azzal megfordult s szóköszönés nélkül otthagyta a papot a víz partján. Vissza se nézett, csak ment, döcögött, míg el nem nyelték a folyóparti égerek.

Baradlay tiszteletes azon a napon semmit sem aludt. Egész éjszaka fel s alá járt a szobájában. Másnap, úgy alvatlanul, karikás szemekkel, fölkapaszkodott a Csiribókra, a cserkésztáborhoz.

A hatalmas tisztás tele volt sátrakkal. Tizenhat nemzet lobogója lengett az árbocrudakról. Csak úgy nyüzsgött a sokféle gyerek. Baradlay megkereste a tábor parancsnokát. Egy komoly, idősebb úr volt, akit maga a miniszter rendelt ki erre a feladatra. Baradlay bemutatkozott.

– Hallottam az esetről, lent a gátnál... kezdte.

A táborparancsnok összevonta a szemöldökét.

– Az ember nem lehet eléggé előrelátó ennyi gyerekkel – felelte – kétezer gyerekre ügyelni nem kicsiség. Egyébként a mentést végző embereket bőségesen megjutalmaztuk – tette hozzá sietve – és gondoskodtam arról is, hogy a halász, akié a csónak volt, szintén kártalanítva legyen...

Baradlay idegesen fészkelődött.

– Szabad lenne megtudnom annak a hat gyereknek a nevét – kérdezte félszegen – mint a község lelkipásztora följegyzéseket vezetek a fontosabb eseményekről...

– Kérem, nagyon szívesen – udvariaskodott a parancsnok és elővett egy nagy könyvet – ez a tábornapló.

Baradlay följegyezte az adatokat a noteszébe, váltott még néhány szót, aztán elbúcsúzott. Búcsúzás közben, mintha csak úgy mellékesen tenné, megkérdezte:

– És mi a véleménye parancsnok úrnak? Mi okozta, hogy a csónak éppen az utolsó pillanatban, közvetlenül a mélység fölött megállt?

A derék úr meglepődve nézett a papra.

– Hogy mi okozta? Az igazat megvallva még nem is gondolkoztam ezen. Bizonyára egy kő, vagy egy olyan cölöp, vagy valami. Ami az ilyen átszakadt gátak helyén mindég akad.

– És mit szólna, ha azt mondanám, hogy azon a helyen nincs se kő, se cölöp, se semmi, csak a sima, rohanó víz?

A parancsnok egy pillanatig megütközve nézett a papra, aztán elnevette magát.

– Akkor azt felelném, hogy bizonyára rosszul tetszett megnézni a helyet. Mert ahol semmi sincs, ott nem is akadhat meg semmi. Ez csak világos, nem?

– Hogyne, nagyon is világos. Köszönöm a türelmét parancsnok őr.

Meghajolt és elment. A parancsnok fejcsóválva nézett utána.

Aznap este Baradlay tiszteletes előkeresett egy vadonatúj iskolásfüzetet és annak első lapjára gondosan, tintával bemásolta a noteszében lévő adatokat:

1. Drágffy Gergely, herceg. Született Kassán 1900. február 16-án. Harmadik gimnazista Budán, a Ferenc József nevelőintézetben. Otthona: Eskő, utolsó posta Eperjes. Apja nagybirtokos.

2. Vrana Basil, született 1899. április 18-án, Prágában. Negyedik gimnazista. Apja kereskedő. Lakás: Prága, Gotthelfstrasse 193.

3. Lubovszki Kazimir, született 1897. augusztus 22-én, Varsóban. Bécsben tanul, negyedik gimnazista. Apja állami hivatalnok. Otthona: Varsó, Wolowska Ulica 87.

4. Pohrisch Gottfried, született 1899. június 6-án, Bécsben. Negyedik gimnazista. Apja bankár. Otthona: Wien, XII. Rosengasse 11.

5. Bursanu Jon. Született 1899. december 2-án, Bucurestiben. Apja ügyvéd. Otthona: Bucuresti, Str. Toma 2.

6. Habicht Herbert. Született 1899. január 4-én, Königsbergben. Apja orvos. Címük: Königsberg, Landstrasse 56.

Mikor ezzel megvolt, becsukta a füzetet és a fedőlapra fölírta nagy betűkkel:

Malomgát, 1913. július 21.

Aztán hosszasan ült a csukott füzet előtt és gondolkodott. A kis petróleumlámpa kanóca halkan sercegett az asztalon és a sápadt fény hosszú, fekete árnyékokat vetett a bútorok mögé. Hirtelen elhatározással bemártotta a tollat a tintatartóba és lassú, gondos kézzel odaírta föléje, mintha címet írna: Isten.

Aztán gyorsan belökte a füzetet az asztalfiókba, elfújta a lámpát és lefeküdt aludni.

De másnap újra elővette a füzetet és sokáig nézte a címlapot. Aztán hirtelen egy kérdőjelet rajzolt az „Isten” szó elé. Majd mintha megszégyellte volna magát, gyorsan kinyitotta a füzetet és a tegnapi bejegyzések alá odaírta még a következőket:

– Saját szememmel győződtem meg, hogy azon a helyen, ahol a csónak megakadt volt, sem kő, sem cölöp, sem egyéb kiálló tárgy nincs, ami megakaszthatta volna. Hiribi szerint...

Itt megállt az írásban és sokáig gondolkodott. Majd gyors mozdulattal kihúzta az utolsó két szót és így folytatta:

„Egy helybeli öreg halász vallomása szerint a víz azon a helyen mindenképpen túlságosan mély ahhoz, hogy egy bármennyire is megterhelt csónak zátonyra futhasson. Egyetlen lehetőség tehát...”

Itt újra abbahagyta az írást. Az ajtón kopogtak, valaki megzavarta. Később kihúzta ezt a három szót is és helyette ennyit írt csak oda: „Az Úr útjai csodásak.”

Néhány nap múlva kifulladt fadöntők hozták meg a papilakhoz a hírt, hogy mi történt az öreg Hiribivel. Az urak, akik fent a Csiribókon tanyáztak a sok zöldinges gyerekkel, egy vadonatúj csónakot küldettek neki valahonnan, kárpótlásul azért a másikért, ami ott veszett a gát alatt. Az öreg úgy nézte az új csónakot, mint aki elvesztette az eszét. Akik ott voltak, amikor a csónakot a szekérről leemelték, esküsznek, hogy egyre csak az Úristent emlegette. Hogy az Úristen küldi neki ezt a csónakot, hadarta folyton. Bizonyára el kellett veszítse az eszét, mondták az emberek, mert csudálatos dolgokat művelt. Először is megtöltött öt zsákot kővel s egyenként beemelte azokat a csónakba. Aztán beleült maga is és beevezett a malomtó közepéig, odáig, hol a sodrás elindul. Ott eldobta messzire az evezőt, leült a padra és elkezdett hangosan énekelni. Csupa zsoltárokat énekelt. A víz pedig ragadta a csónakot, egyre sebesebben, a gát felé. Csak énekelte a zsoltárokat s a csónak egyre sebesebben siklott a vízesés felé. Mikor odaért, pontosan arra a helyre, ahol annak idején a gyermekek csónakja csodálatosképpen megakadt volt, akkor felállt az öreg Hiribi a vadonatúj csónakban. Akik látták, esküdtek rá, hogy olyan volt az arca mint az apostoloknak. Még akkor is énekelt, amikor a csónak aláfordult vele a zúgón. Belekerült jó néhány órába, amíg a holttestét ki tudták horgászni lent a tutajosok. A szép új csónak is pozdorjává tört. Biztos, mondták az emberek, hogy eszét vesztette az öreg Hiribi s úgy ment a halálba.

Baradlay tiszteletes végezte a szertartást az öreg Hiribi temetésén. Nagy dolog volt, mert tulajdonképpen nem járt volna neki papi temetés, úgy vélték sokan a szenteskedő vénasszonyok közül. Hiszen maga végzett az életével. De a legtöbben úgy forgatták a dolgot, hogy szerencsétlenség történt vele. Elvesztette az eszét s úgy történt a baj. Így aztán helyet adtak neki a köztemetőben.

Az emberek nem sokat értettek abból, amit a fiatal tiszteletes azon a napon a vén Hiribi sírjánál mondott. De ez nem is tűnt föl nekik különösebben. Megszokták már, hogy a papoknak külön nyelvezetük van, ami a templom számára készült s nem arra, hogy az egyszerű népek is megértsék. Ami feltűnt nekik, az a tiszteletes hangja volt inkább. Valaki meg is jegyezte, talán maga a kurátor:

– Nagyon érti a dolgát ez a mi papunk, meg kell hagyni. Úgy megadja a módját, mintha a tulajdon édesapját temetné.

Bizonyos fokig szerencséje volt Baradlay tiszteletesnek, hogy a vén Hiribi temetésén csak egyszerű hegyiemberek voltak jelen s a szavak között hibát keresni kitanult úri fül nem hallotta ezt a beszédet. Mert bizony könnyen meggyűlhetett volna a baja a fölötteseivel. Így is nagyot nézett két évre rá az öreg esperes, amikor egy vizitáció alkalmával áthaladva a temetőkerten, szeme egy fejfán akadt meg, melyen ez állott, égetett betűkkel:
„Itt nyugszik
Hiribi Pál
halász
élt 66 évet
s belehalt
Istenbe
akit nem hitt
de megtalált”.

– Hát ez miféle pogányság? – hökkent meg a derék úr, – ki íratta ezt a szörnyűséget ide? Hogyan engedhet meg ilyesmit a tiszteletes úr?

A temetőőr is ott volt és a papra nézett, mert ő íratta volt föl ezeket a szavakat a vén Hiribi fejfájára. De amikor látta, hogy a tiszteletes miként veresedik el, csak megköszörülte a torkát és kihúzta a bajból.

– Már tessék elhagyni, esperes úr – mondta – őmaga kívánta, hogy ez álljék a sírján, a vén Hiribi. S münk meg úgy gondoltuk, hogy egy halott atyánkfia utolsó kérésit mégis csak teljesíteni kell, nem igaz, Na meg aztán, mondottuk a tiszteletes úrral, ki a rossz nyavalya ér rá, hogy fölmásszék ide a hegyre s pont azt olvassa el, ami a vén Hiribi fejfáján szárad...?

Hát így húzta ki a temetőőr a papot a bajból azon a napon. Az esperes nem is tett róla később sem említést, annyira megtetszett neki az öreg temetőőr felelete. Meg is feledkezett rendre mindenki az öreg tökéletlen halászról, aki maga hajókázott bele a halálba. Történtek egyéb, nagyobb és szörnyűségesebb dolgok a világban. De Baradlay tiszteletes belső szobájában, mélyen a könyvek alatt, a polcon, egy kis fekete füzet emlékezett az öreg Hiribire, pedig a neve nem is volt beleírva sehol. Azonban voltak ott sorra egymás alatt egyéb adatok. Ilyenek mint:

„Eskői lelkipásztor levele szerint a fiatal Gergely herceget ötéves korában egy megvadult hátasló levetette. Csodával határosan maradt életben.”

Vagy: „Eskői lelkész levele szerint Drágffy Gergely kezében hétéves korában elsült egy vadászfegyver. A golyó horzsolta az arcát és csak hajszálon múlt, hogy nem végzett vele. Ugyanebben az évben leesett egy húsz méter magas jegenyefa tetejéről, ahonnan szarkafiókát akart lehozni és lábficamodáson kívül egyéb baja nem esett.”

„1914. január 19. Eskői levél szerint a fiatal Gergely herceg vidrára vadászva beesett a jég alá és csodával határosan menekült meg.”

Alatta zárójelben: „érdekes lenne tudni, vajon a többi ötöt is ennyiszer védte meg a Láthatatlan Kéz?”

Majd tovább: „Eskői lelkész levele szerint Gergely herceg nem valami jó bizonyítványt hozott haza. Istennek tehát nem lehet terve vele a tudás terén. De vajon hol?”

De akadtak följegyzések a többiekről is:

„Lubovszki Kazimirról sikerült megtudnom annyit, hogy nyílteszű, értelmes fiú, azonban csínyjei miatt már két iskolából kitették. Ügyesen rajzol.”

„1914. június 6. Pohrisch Gottfriedet apja Angliába küldte további iskoláztatás végett. A bécsi magyar ref. lelkipásztori hivatal válaszából arra lehet következtetni, hogy a család nem túlságosan népszerű. Zsidók. Rokonságban vannak a Rotschild-házzal.

„1914. július 1. Habicht Herbert Berlinben egy ifjúsági pályázaton első díjat nyert. Tudományos

jellegű pályaművel. A fiú 15 éves.”

Végül az utolsó bejegyzés:

„1914. december 6. Ma kaptam levelet az eskői kollégától, aki értesít, hogy Drágffy Lajos herceg tartalékos huszár főhadnagy az oroszok ellen vívott első ütközetben hősi halált halt. Adjon az Úr békés nyugodalmat neki és valamennyinek, aki még következik utána.”

Ezután a füzet úgy látszik bekerült valahova a láda fenekére, könyvek közé, vagy kitudja hova. Mindenesetre Baradlay tiszteletes nem írt belé többet semmit. A világtörténelem sodró eseményei más irányba terelték figyelmét. Az 1914 utáni esztendők borzalmas katasztrófái elhomályosították a malomgáti csónak epizódját.

A tiszteletes életének arról a szakaszáról annyit tudunk még, hogy a község, ahol lelkipásztorkodott, 1919-ben román megszállás alá került. Két évre rá összeesküvés címén a román rendőrség letartóztatta és több lelkésztársával együtt a fogarasi várbörtönbe került. Innen tizennégy hónap múlva szabadult ki. Fogait közben kipofozták a szájából a vallatások során, szeme meggyöngült, haja őszülni kezdett. Szabadonbocsátása után néhány budapesti napilap megemlékezett róla, sőt egy, az igazságért lelkesedni tudó fiatal angol újságíró riportot is közölt valamelyik másodrangú londoni lapban a megkínzott prédikátorról. Aztán elmerült ő is a feledésnek abba a feneketlen sötétségébe, amelybe Európának azokban a lázas konjunktúra-éveiben az otthontalanná váltaknak annyi ezrei elmerültek. 1929-ben tűnt föl újra a neve, egy „Levél haza” című írás alatt, melyet az egyik Erdélyben megjelenő egyházi lap közölt. Így állt ott: Baradlay Károly, littletowni ref. lelkész.

Hogy miképpen került Baradlay tiszteletes ebbe a Montana állambeli kis bányavároskába, arról nem sokat tudunk. Valószínűleg az egyházi szervezetek útján. 1926-ban jelent ott meg, mint segédlelkész, majd két év múlva, 1928 tavaszán, amikor főnöke 24 esztendő szolgálatának súlyával a vállán nyugalomba vonult, ő lépett az örökébe. Hívei egyszerű emberek voltak. Bányászok. Nagyobbára Európa hajótöröttei szintén, hiszen Littletown egészen új alapítású városka volt. Mindössze 1922-ben nyilvánították várossá az alig tíz évvel azelőtt létesült bányásztelepülést. Szép számban éltek ott magyarok is és Baradlay tiszteletes úr – vagy ahogy akkor nevezték: Reverend Charles Baradlay – hosszú estéin elbeszélgetett velök a régi emlékekről, az óhazáról, és ami rossz volt, az lassan feledésbe merült s csak a szép maradt meg és élt tovább valahol a lelke legmélyén, fájdalmas honvággyá nemesülve.

Baradlay tiszteletes agglegény maradt. Magányos, furcsa ember. Így történhetett, hogy 1948-ban, húszéves littletowni lelkészi jubileumakor már annyi megtakarított pénze volt, hogy élete végéig kényelmesen megélhetett volna belőle. A fárasztó jubileumi ünnepség után, este, dolgozószobájának karosszékében ülve el is gondolkodott ezen. Hogy mi telt el és mi van még hátra. Hogy mi volt az értelme annak, ami eltelt s mi értelmét lehetne még adni annak, ami hátra van. S ahogy így a számadáson tűnődött, a számadáson, amit egyszer majd valahol be kell nyújtani: valami különös, nyugtalan érzés fogta el. Mintha mindannak, ami történt, nem lett volna célja és értelme. Mintha mindaz az idő, ami eltelt, fölöslegesen telt volna el. Valahogy úgy érezte magát hirtelen, mint a versenyfutó, aki az utolsó tíz percben döbben rá, hogy még semmit sem futott és ijesztő izgalom fogja el, hogy miképpen éri el a célt. De hol a cél? Mi a

cél? Csak élni? Nap-nap után? Megélni ezt és amazt, múlttá változtatni a jelent, jelenné a jövőt és baktatni, baktatni a napok hátán, amíg egyszer csak elfogynak és... és a semmi, vagy az Isten, vagy akármi, egy nagy fekete szivaccsal mindent letöröl, ami volt s ami történt?

És akkor, ahogy ott ült a karosszékben, késő éjszaka és ezeken gondolkozott, egyszerre csak eszébe jutott a vén halász Hiribi. Úgy látta maga előtt ráncos arcát, mintha néhány perccel azelőtt mondta volna csak: „ha tudom, hogy nincs Isten, éppen úgy meg tudok élni vele, mintha tudom azt, hogy van. De ha tudom is meg nem is, hogy van és tudom is meg nem is, hogy nincs: akkor sem élni, sem meghalni nem lehet úgy, ahogyan kell..."

Igen, hallotta tisztán a szavakat, az utolsó szavakat, amiket a vén Hiribi szájából azon a régi-régi nyáron hallott volt. „vajon én tudom-e hogy van...?" döbbent meg az öreg tiszteletes ott a karosszékben, emlékbeli vén Hiribi szavain „vagy csak hiszem? Hinni nem annyit jelent-e: tudni is, meg nem is? Lám vén féleszű Hiribi azért élt, hogy földerítse magának ezt a titkot, s amikor megtudta, amit tudni akart, belehalt a titokba. De én... én miért éltem...? Vajon nem mindnyájan ezért a titokért élünk? Hogy földerítsük életünk nagy titkát, az Istent? S mit tettem én, hogy megoldjam a titkot, a magamét? Hogy ne csak higgyem, hanem tudjam is...?"

S ahogy ott ült és ezeken töprengett, egyszerre csak eszébe jutott mindaz, ami az öreg Hiribivel összefüggött. Mindaz, ami harmincöt évvel azelőtt ott abban a messzi kis erdélyi falucskában történt. Mindaz, amit akkor gondolt és érzett... s hirtelen, mint valami rettenetes, pánikszerű fölismerés szakadt reá hirtelen a tudat, hogy harmincöt éven keresztül elmulasztott valamit. Elmulasztott tovább menni egy megtalált nyomon, mely talán Isten nyoma volt s mely elvezette volna a tudáshoz. Elmulasztotta azt, ami életének a feladata volt talán: bizonyságot szerezni arról, kézzelfogható bizonyságot, hogy van Isten! Hogy van, mert nyoma van, amit követni lehet. Hogy van, mert akar valamit. Mert cselekszik, fizikai törvények ellenére is, ha szükséges, hogy életben tartsa azokat, akikkel terve van!

Izgalmában fölugrott. Fel-alá járt, hátán összetett kezekkel. Emlékezett, hogy annak idején adatokat írt bele egy füzetbe, s hogy ezeknek az adatoknak a nyomán kellett volna tovább kutatni Istent, mint ahogy egy bonyolult képlet után kutat lombikjai között a vegyész, az elemek titkait nyomról nyomra követve. Isten is egy bonyolult képlet, melynek elemei az emberi életek, s aki az őáltala megjelölt életek titkát megfejti, következtetni tud a megsejtett egészre. S neki szeme előtt jelölt meg az Isten hat emberi életet s ő hűtlenül megfeledkezett erről!

Izgatottan túrta össze fiókjait a füzet után. Remegett a keze: ha elvesztek az adatok, Isten nyoma is elveszett! Isten harmincöt évvel ezelőtt otthagyta szeme előtt lába nyomát a gáton, csak követnie kellett volna s ő Istent hirdetve megfeledkezett a nyomról, mely mögött Isten maga rejtőzött, titok ködébe burkolva. Ezt a ködöt, ezt kellene eloszlatni! Talán nem késő még! Talán ez a nagy feladat, amiért élnie kellett, s lám ő is csak vénségére döbbent rá, akár a bolond Hiribi!

A füzet nem volt sehol. Feltúrta a könyves szekrényeket, a fiókokat, mindent. A füzet nem volt sehol. Hajnalodott már, amikor eszébe jutott egy ócska öreg láda fent a padláson.

A littletowni segédlelkész, egy vidám, fiatal amerikai fiú, éppen reggeli tornáját végezte a

gyepen, amikor meglátta az öreg Baradlayt lefele jönni a padláslépcsőn. Döbbenve mered reá. még ilyen öregnek nem látta soha. Arca fakó volt ésráncos, ősz haja borzolt. Görnyedt tartással ereszkedett alá a meredek lépcsőn, egyik keze a korlátot markolta, másik görcsösen szorított valami ócska fekete füzetet. A segédlelkész úgy tornaruhában odaszaladt hozzá.

– Jó reggelt nagytiszteletű uram! Nem jól érzi magát?

Az öreg pap fáradt arcán különös, gyerekes mosoly rángott végig.

– Dehogynem, kedves fiatal barátom, dehogy is nem! Soha ilyen jól nem éreztem magamat, higgye el! Megtaláltam valamit, amit harmincöt évvel ezelőtt elvesztettem! Mintha csak magamat találtam volna meg!

Csillogtak a szemei, akárha könnyek lettek volna benne. A keze is olyan különösen reszketett. A segédlelkész hosszasan nézett utána és arra gondolt, amire minden fiatal gondol néha: milyen rossz lehet öregnek lenni. És aztán arra: ha nyugdíjba menne az öreg, én lennék a littletowni lelkész...

És úgy is történt igazán. Még hamarabb, mint gondolta volna. Reverend Baradlay nyugdíjazását kérte. Vett magának Littletown fölött, az erdők szélén, egy kicsi házat, oda átvitette minden holmiját. Önmaga pedig útlevelet kért Európába. „Átmegyek kissé, hogy megnézzem még egyszer azt a földet, amelyiken születtem. s ahol élnem kellett volna, ha az emberek országa Isten országa lenne.” Barátai igyekeztek lebeszélni erről. „Nem jó az” mondták „visszatérni oda, ahol az ember fiatal volt. Ahol az ember valamikor otthon volt. A világ változik, az emberek változnak és szomorú az, ha idegennek érezzük magunkat ott, ahol valamikor otthon voltunk. Európa nagyot változott azóta s akinek honvágya van a régi Európa után, az ne térjen vissza az újba.” Így mondták a barátok. De az öreg Baradlay tiszteletes csak mosolygott. „Valamit elmulasztottam volt annak idején” mondta ilyenkor „s azt most jóvá kell tegyem. Meg kell keressek hat embert.” „Ki tudja, hol vannak azóta” csóválták a barátok a fejüket „nehéz ennyi idő múlva megtalálni valakit, két világháború után...” De az öreg Baradlay csak mosolygott titokzatosan. „Istennek minden lehetséges” mondta és egy szép napon hajóra ült.

Ez történt 1949 júniusában.

Forrás: Wass Albert: Elvész a nyom - részlet